

Het advies van de Onderwijsraad

Opnieuw is een voor het onderwijs belangwekkend advies aan de overheid verschenen. Na het rapport van de commissie-Meijerink over de herziening van de basisvorming nu het advies van de Onderwijsraad over het gehele onderwijs. In dit advies is voor het vak geschiedenis een zeer belangrijke plaats ingeruimd. De raad doet vergaande uitspraken over het belang en over de inhoud van het vak. Hier volgt een weergave van passages uit het advies die rechtstreeks betrekking hebben op het vak geschiedenis. Voor iedere geschiedenisdocent stof tot bezinning.

De raad begint met een uiteenzetting van haar uitgangspunten (10). 'Op sociaal-cultureel vlak moet het onderwijs leerlingen voorbereiden op participatie in een democratische, multi-etnische samenleving en inhoudelijke kennis van de cultuur en geschiedenis van Nederland overdragen.'

Opvallend is deze nadruk op kennis. Volgens de raad is een al te sterk doorgeschoten individualisme gecombineerd met een postmodern cultuurrelativisme debet aan de spanningen en problemen van het huidige Nederland. In het advies stelt de raad (21-22)

'Mede naar aanleiding van de eerdergenoemde twijfel over de allesbepalende waarde van individualisme en van recente schokkende gebeurtenissen, is het debat over de culturele identiteit van ons land opgelaaide.

Daarbij gaat het ten eerste om de relatie tussen en vermenging van de traditionele Nederlandse cultuur en culturen van nieuwkomers. In het onderwijs komt dit aspect onder meer tot uiting in de zoektocht naar manieren om om te gaan met zeer

verschillende (etnische) groeperingen van kinderen en jongeren, en in toenemende aandacht voor zaken als sociale vaardigheden, burgerschap en het samen leven en samen werken van leerlingen met uiteenlopende achtergronden.

Zo zal ook het onderwijs naar een balans moeten zoeken tussen klassieke waarden (plichten), individualisme, en waarden als gemeenschapszin en burgerschap. Onderwijs (onder meer geschiedenisonderwijs, levensbeschouwing) biedt leerlingen de mogelijkheid om een visie te ontwikkelen op hun eigen bestaan en hun relatie tot anderen.

Ten tweede gaat het om de discussie over de culturele geschiedenis van Nederland. (...) Het cultureel verleden zoals we dat nu kennen en waard vinden om te behouden, wordt cultureel erfgoed genoemd. (...)

Het onderwijs kan leerlingen historisch besef bijbrengen en bijdragen aan de socialisatie van jongeren op basis van een gedeeld geheel aan relevante leerinhouden. In dit verband is er vernieuwde aandacht voor

de vraag of het onderwijs het (immateriële) cultureel erfgoed nog voldoende overdraagt aan nieuwe generaties. In dit debat wordt ook wel gesproken van de zogenoemde canon: 'een verzameling van (...) werken die in een samenleving als waardevol erkend worden en dienen als referentiepunt in de (...) beschouwing en in het onderwijs'. Of anders en wat beperkter geformuleerd: 'het geheel van teksten, beelden, kunstwerken en historische gebeurtenissen dat het referentiekader is van een gedeelde cultuur'.

Op deze plaats in het advies noemt de raad het rapport van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming (de commissie-De Rooy) als voorbeeld van een canon voor het geschiedenisonderwijs.

Maar dat bedoelde de commissie helemaal niet met haar rapport! Er mocht juist geen canon worden vastgelegd. Dat zou leiden tot staatspedagogiek. Alleen de tien tijdvakken met hun kenmerkende aspecten vormen het referentiekader, de oriëntatiekennis. Deze dienen gevuld te worden met eigen voorbeelden om tot de

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Voor de culturele canon?

Geschiedenis komt boven water

verplichte oriëntatiekennis te kunnen komen.

De voorzitter van de commissie heeft met zijn invulling van de tien tijdvakken ('Wat iedere Nederlander moet weten' in NRC Handelsblad van 30 oktober 2004, samen met Jan Bank) de uitgangspunten van het rapport ondergraven. Eigenlijk is die 'canon van De Rooy' strijdig met het advies van de commissie-De Rooy...

De Onderwijsraad licht de noodzaak van een canon verder toe (24).

'De canon is in de opvatting van de raad zowel conserverend als vernieuwend. Zo is er in de canon bijvoorbeeld ruimte voor bijdragen vanuit de islam. Op drie manieren kan men zich een dergelijke bijdrage voorstellen: vanuit de wetenschap heeft Nederland historisch veel gedaan aan de studie van de islam (bijvoorbeeld Snouck Hurgronje); voorts heeft Nederland vier eeuwen ervaring met Indonesië, een grotendeels islamitisch land; en tot slot is de canon ook een uitnodiging en kunnen de huidige islamitische Nederlanders hun bijdrage aan de canon toevoegen. De canon zoals de raad die ziet is

geformuleerd in leerinhouden en draagt bij aan het verhaal dat Nederland over zichzelf wil vertellen aan nieuwe generaties. De canon doet dit door een selectie te maken waar leraren, docenten, leerlingen en studenten zich aan kunnen spiegelen. Tegelijkertijd worden zij uitgenodigd om aan de verdere ontwikkeling van de canon bij te dragen. De canon kan meer lagen omvatten: een laag van inhouden die behoort tot het verplichte onderwijsaanbod, een laag die een leidraad biedt voor het onderwijs buiten het kerncurriculum en een laag die verder strekt dan het onderwijs.'

In de adviezen van de Onderwijsraad wordt de noodzaak van een canon nog eens samengevat (119):

'Advies 2: Aandacht voor de 'canon' als uiting van onze culturele identiteit

Het tweede punt waarop de raad in zijn advisering wijst, is de noodzaak meer aandacht te besteden aan de socialisatietaak van het onderwijs, waaronder met name ook aandacht voor onze culturele identiteit. Twee belangrijke componenten daarvan

zijn de bijdrage van het onderwijs aan een moderne invulling van burgerschap en de bijdrage aan de overdracht en verdere ontwikkeling van het cultureel erfgoed.

Eerder heeft de raad al een verkenning en twee adviezen over burgerschap uitgebracht. De daarin aangegeven richting wil de raad doortrekken naar een meer inhoudelijke invulling. De raad wil namelijk de relevantie van het onderwijs voor de samenleving versterken door te komen tot een nieuwe 'canon' voor het onderwijs. Hierbij gaat het om die waardevolle onderdelen van onze cultuur en geschiedenis die we via het onderwijs nieuwe generaties willen meegeven.

De canon is van belang voor de gehele samenleving, dus niet alleen voor een elitaire groep. Ook is de canon zowel conserverend als vernieuwend van aard. De canon is een keuze uit wat we de moeite waard vinden en waaraan we ons willen spiegelen, en biedt ook ruimte voor vernieuwing. De raad kan zich dan ook in hoofdlijnen vinden in de volgende opvatting van Doorman: "De vraag blijft dus, of je de canon

Werelderfgoed: de Beemster.

als leidend beginsel in het onderwijs op moet geven, en daarmee de identiteit van onze gedeelde cultuur, dan wel dat je het gesprek, zo niet het gevecht met die canon aangaat, zonder echter het principe van de canon te loochenen en onze kinderen niets meer te leren over de monumenten en hoogtepunten uit het verleden. Niet het principe van de canon, maar haar inhoud dient ter discussie te staan. En dat met die inhoud ook de waarden van de eigen cultuur ter discussie staan, is winst: het onderstreept dat de canon de context biedt voor het onvermijdelijke debat over culturele identiteit en diversiteit.”

De raad ziet de canon als bestaande uit drie nauw verbonden onderdelen: een geheel van inhouden, een argumentatie bij deze inhouden en een methode om tot periodieke bijstelling van de inhouden en de argumentatie te komen. Het gaat dus niet alleen om de inhouden, van belang zijn evenzeer de argumentatie en de periodieke veranderingen van de canon.

De canon is geen permanent gegeven, ze is eerder een permanent en goed gestructureerd debat. De raad stelt voor de canon uit te drukken in leerinhouden, die aangeven wat de samenleving de moeite waard vindt om door te geven aan en verder op te bouwen met volgende generaties.

De totstandkoming van de canon omvat een aantal stappen. In eerste instantie worden de verschillende georganiseerde leer- en kennisdomeinen onderscheiden, vervolgens worden binnen deze domeinen deskundigen benaderd om het

belang aan te geven van mogelijke bijdragen aan de canon.

Dat belang wordt omschreven in termen van inhoud (wat?) en argumentatie (waarom?).

De verschillende bijdragen worden op elkaar afgestemd en geharmoniseerd. Daarna vindt een (her)formulering plaats in termen van leerinhouden.

Vervolgens vindt een indeling plaats in drie lagen. De eerste laag betreft dat deel van de canon dat direct in het onderwijs aan bod komt. De tweede laag kan door leraren en docenten en door leerlingen en studenten op eigen initiatief aan de orde worden gesteld in het onderwijs. De derde laag omvat dat deel van de canon dat nationaal van belang wordt geacht, maar niet of nog niet in het onderwijs opgenomen kan worden; daarbij dient bedacht te worden dat onderwijsinstellingen niet de enige plek zijn waar mensen iets leren.

Deze aanpak zal van tijd tot tijd herhaald moeten worden om de canon bij te stellen.

(...) Het is duidelijk dat de leerinhouden van de canon naar voren komen in onderdelen van het taalonderwijs (waaronder literatuur), geschiedenis, wereldoriëntatie, maatschappijleer, cultuur en kunstzinnige vorming, en wetenschapontwikkeling. Maar ook leerinhouden in de sfeer van geografie en techniek kunnen tot de canon gaan behoren. Het kwetsbare en gevoelige landschap van de Beemster is een combinatie van techniek, geografie en cultuur en is in ieder geval al door de Unesco erkend als behorend tot de canon.

Een formulering van de canon in leerinhouden wil overigens niet zeggen dat al deze leerinhouden ook moeten zijn voorgeschreven in het onderwijs.

Voor een deel zal de canon tot uitdrukking komen in kerndoelen en examenprogramma's. De canon is echter breder – zowel inhoudelijk als qua betrokken onderwijssoorten – dan deze expressie. De canon omvat zoals gezegd meerdere lagen: een laag van inhouden die in kerndoelen en examenprogramma's naar voren komt, een laag van inhouden die een leidraad biedt voor het onderwijs buiten het kerncurriculum en een laag die verder strekt dan het onderwijs.

Dit geeft tevens aan hoe de raad de canon ziet in relatie tot de bevoegdheden van de Minister. De Minister stelt die onderdelen van de canon vast die in kerndoelen en examenprogramma's naar voren komen. Wat betreft de andere twee lagen van de canon heeft de Minister geen wettelijke bevoegdheid; wel kan de Minister – ook vanwege de onderlinge verbondenheid van de lagen van de canon – het geheel als een belangrijke nationale streefrichting en richtsnoer aan het onderwijsveld ter beschikking stellen.

Dit is een volkomen ander geluid dan dat vanuit de commissie-Meijering met zijn globale eindtermen gehoord wordt. Het lijkt de Onderwijsraad te gaan om een 'ouderwets' historisch besef, om kennis van het verleden, om het aanwijzen van die kennis die onze samenleving de moeite waard vindt om door te geven aan volgende generaties, om een canon.

De slinger lijkt zijn slag voltooid te hebben. Na de commissie-De Wit die voor een canon pleitte, de commissie-De Rooy die een vaste canon afwees, de commissie-Meijering die liever over vakgebieden dan over geschiedenis sprak, nu de Onderwijsraad die pleit voor een canon. Het kan verkeren

Met dank aan Huub Kurstjens